

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

01.04.07 – “Kondensirlangan holat fizikasi”

ixtisoslik fanidan kirish imtihoni

DASTURI VA BAHOLASH MEZONI

Buxoro – 2023

ANNOTATSIYA

Түзувчилар: F-m.f.n., dotsent. Q.S. Saidov
F-m.f.f.d., dotsent. Sh.Sh. Fayziyev

Такричилар: F-m.f.d., prof. D.R.Djurayev
F-m.f.d., dotsent. M.Z. Sharipov

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida fizika fanini o'qitish sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga zamонавиу о'qитиш uslublarini joriy qilish, iqidorli o'quvchilarni saralash, mehnat bozoriga raqobatbardosh mutaxassislarini tayyorlash, ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlanтиrish hamda amaliy natijadorlikka yo'naltirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, sohada yechimini topmagan qator masalalar fizika sohasidagi ta'lim sifati va ilmiy tadqiqot samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zaruratini ko'rsatmoqda. Jumladan:

birinchidan, yoshlarning fizika faniga qiziqishlarini kuchaytirishga yetarli e'tibor berinayapti, ta'lim dasturlari o'quvchilarda mustaqil, kreativ fikrlasni shakkantirishga va rivojlanтиrishga qaratilmagan, ta'lim sifatini ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar zamон талабларига javob bermaydi;

ikkinchidan, ta'lim jarayonini tashkil etishda umumiy o'rta va olyi ta'lim dasturlarining uzviyligi ta'minlanmagan;

uchinchidan, pedagog kadrlarning kasbiy bilim va ko'nikmalarini oshirish maqsadida ularni xorijdagи nufuzli ta'lim va ilmiy muassasalarda ta'lim olishi hamda stajirovкадан o'tishi uchun qulay sharoitlar yaratilmagan, xorijlik yetakchi mutaxassis, olim va o'qituvchilarни dars jarayoniga jalb etish darajasi pastligicha qolmoqda;

to'tinchidan, fizika fani bo'yicha zamонавиу darsliklarni yaratish yaxshi yo'iga qo'yilmagan, o'quv adabiyotlarining mazmuni fan va texnika taraqqiyotining bugungi darajasini yetarli qamrab olmagan, masalalar to'plami, praktikum, laboratoriya ishlarini bajarish bo'yicha qo'llanmalar, multimedia dasturlarini yaratishga e'tibor qaratilinagan;

beshinchidan, fizika ta'limi va tadqiqotlari infatuzilmasining moddiy-teknik bazasi eskirganligi, fizika fani bo'yicha o'quv va ilmiy laboratoriylar zamонавиу jihozlar bilan ta'minlanmaganligi kadrlar tayyorlash sifatiga va tadqiqotlar samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

oltinchedan, fizika ixtisosliklari bo'yicha ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlarni tayyorlash salmog'ining kamligi bu sohadagi ilmiy salohiyatning pastligiga sabab bo'lmoadqar.

yettinchidan, ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar ko'lami yetarli darajada natijadorlikka yo'naltinilmagan, olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarning ishlab chiqarish korxonalari muammolariga qaratilmaganligi natijasida solada innovatsion ishlannalmalarni analiyotga tabbiq etish ko'satikchilar tafabga javob bermaydi.

Fizika fani bo'yicha ta'ilim sifatini tubdan oshirish, yuqqori malakali pedagog va ilmiy xodimlarni tayyorlash, ta'ilim muassasalarini zamonaviy laboratoriylar, darsliklar va boshqa o'quv jihozlari bilan ta'minlash, ilmiy tashkilotlarning salohiyatini rivojlantrish, ularning faoliyatini samarali tashkil etish, jum-fan va ishlab chiqarish sohalari o'tasida o'zaro yaqin muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yish handa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarning o'z vaqtida amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yili 19-martdagi "Fizika sohasidagi ta'ilim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantrish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5032-son qarori qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yili 19-martdagi "Fizika sohasidagi ta'ilim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantrish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5032-son qarori bilan tasdiqlangan kompleks chora-tadbirlar dasturining 38-bandi "Fizika sohasi bo'yicha oliy ta'ilim muassasalarida ilmiy salohiyatni oshirish choralarini ko'rish" chora-tadbirini amalga oshirish mexanizmida:

1. Oliy ta'ilim muassasalarida fizika sohasi bo'yicha ilmiy salohiyatni tahlil qilish.
2. Fizika sohasi bo'yicha doktoranturaga qabul parametrlarini bosqichma-bosqich oshirib borish.

PQ-5032-son qarori bilan tasdiqlangan kompleks chora – tadbirlar dasturining 66-bandi "Ilg'or texnologiyalar markazida "Optika", "Kondersirlangan holatlardan fizikasi" (Qattiq jismlar fizikasi) ixtisosliklar bo'yicha doktoranturalarini tashkil qilishi" chora-tadbirini amalgalash maxanizmida:

1. Doktoranturalarga qabul kvotasiiga buyurtmani shakkantirish va taqdim etish.
2. Doktoranturalarga qabul imtihonlarini o'tkazish vazifalari belgilab berilgan. Shuharni inobatga olgan holda ushbu dastur ishlab chiqildi.

KIRISH

“Kondensirlangan holat fizikasi” fanning dasuri “Qattiq jismlar fizikasi” kursiga asoslangan, ya’ni qattiq jismlarda yuz beradigan fizikaviy hodisalarni tushuntirishda talaba kondensirlangan holat fizikasining asosiy tushunchalar bilan tanish, deb hisoblanadi. Bu tushunchalar quyidagilardir: kristall panjara, valent bog’lar, zaryad tashuvchilar konsentratsiyasi, zaryad tashuvchilarning issiqlik harakati, kristallografik oriyentatsiya, donor va akseptor kirishmalar, Fermi sathi, qattiq jismlarning zonaviy nazariyasi.

Fanning ishlab chiqarishdagi o’rnii

“Kondensirlangan holat fizikasi” fanni ishlab chiqarish jarayoni bilan bevosita bog’langan bo’lib, u ishlab chiqarishni takomillashtirish bo’yicha muqobil qarorlar qabul qilishda qo’llaniladigan fundamental, amaliy va innovatsion loyihamlar asosida ilmiy tadqiqotlar olib boradigan oly o’quv yurtlari, O’zR FA ilmiy tadqiqot institutlari, O’zR “Foton” OAJ, O’zR “Eltexsanoat” kabi qator ilmiy-ishi lab chiqarish tashkilotlari va korxonalarida, respublikaning qattiq jismlari: qattiq jismlar: yarimo’kkazgichlar va elektron sanoatida, rivojlanyotgan, zamona viy quyosh energetikasining xom ashysи bo’lgan qattiq jismlar: yarimo’kkazgich materiallar va asboblar sanoatida xom ashyo materiallarning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda asosiy ishchi parametrlar belgilanib ajratiladi, so’ngra ularning o’zgarish qonuniyatlari va xossalardan foydalananib, fizik-matematik model va amaliy xulosalar tuziladi. Modelларнинг muhim parametrlari aniqlanib, masalaning maqbul yechimi topiladi.

Zamona viy information va pedagogik texnologiyalar

“Kondensirlangan holat fizikasi” fannini o’zlashtirish uchun rivojlangan zamona viy o’qitish usullaridan foydalanimish va ulami tadbik qilish zarur. Fanni o’zlashtirishda adabiyottlar va o’quv qo’llanmalardan, ma’ruza matnlari, tarqatma materiallar, elektron materiallar, slayd va plakatlar namoyishidan foydalaniлади. Ma’ruza va amaliy mashg’ulotlari vaqtida muammoli talim, keys stadi, modul texnologiyasi kabiliyig’or pedagogik texnologoyalardan foydalaniлади.

Fanning maqsad va vazifalari:

Fanning maqsadi - materialshunoslik va materiallар texnologiyasida kondensirlangan muhitlar fizikasining o’rnii, qattiq, yumshoq va suyuq muhitlar tavsifari va xususiyatlarini tizimli tarzda o’rgatish, ilmiy tadqiqotlar va ta’lim jarayonlarida amaliy ko’llash bo’yicha bilim, malaka va ko’nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Fanning vazifasi - kondensirlangan muhitlar turlari, tasniflari, fizik asosları, predmeti hamda materialshunoslik va materiallар texnologiyasi, nanotexnologiyalar

va nanomaterialshunoslik bilan bog’liq holda tizimli va batafsil nazariy va amaliy bilmlar berishni tashkil qilish va o’rganishni amalga oshirishdan iborat.

01.04.07- “Kondensirlangan holat fizikasi” ixisosligi bo’yicha tuzilgan malakaviy imtihon dasturining asosiy mazmuni

Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

Kondensirlangan muhitlar tasniflari va asosiy tushunchalarini.

Atomar, molekulyar va ustmolekulyar tuzilishlar. Yaqin va uzoq tartib tushunchalar. Kondensirlangan holat tavsifi va tasnifi.

Atom va molekulkalararo ta’sirlashish kuchlari.

Van-der Vaals ta’sirlashishi. Molekulyar kristallar. Ion bog’lar, ionli kristall. Kovalent bog’lar. Metall bog’lar. Vodorod bog’lar. Koordinatsion bog’lar.

Dispers muhitlar va dispers fazalar.

Qo’pol, yupqa, kolloid (nano) va molekulyar dispers tizimlar. Dispers fazalarning muhitagi xossalari. Nanofazal dispers muhitlar xususiyatlari.

Qattiq, yumshoq va suyuq holatlari umumiy fazaviy diagrammasi. Qattiq muhitda amorf va kristall holatlari qattiq muhitlar. Makromolekulyar zanjirlari va tursumon (rezina), plastik va gel-strukturali yumshoq muhitlar. Suyultma, eritma va aralashma suyuq muhitlar.

Qattiq kondensirlangan muhitlar xususiyatlari. Amorf va kristall materiallар fizik xossalari. Shishalanish, (yuqori) elastiklik va oquvchanlik, parchalanish. Kristallanish shartlari, turlari, mexanizmlari, termodinamikasi va kinetikasi. Qattiq obyektlar materialshunosligi va nanomaterialshunosligi.

Yumshoq kondensirlangan muhitlar xususiyatlari.

To’rlar va rezinalar. G’ovakklik, elastikklik, filtrash, bo’kish, sorbsion xossalari. Termoplastlar, plenkkalar, tolalar, qoplamalar. Nanoplenkkalar, nanoqoplama, nanotolalar va nanog’ovakli noto’qima materiallар. Kimyoviy va fizik gellar, gel-structuralar fizik xossalari.

Suyuq kondensirlangan muhitlar xususiyatlari.

Suyuqlikni hosil bo’ishi va turlari. Suyultma, eritma, aralashma, gel, suyuq kristall, suspensiya, emulsiya. Elektrolit, polielektrolit, poliamfolit. Suyuqlik sirt tarangligi, qovushoqligi, oquvchanligi.

Qattiq fazali muhitlarning mexanik va termik xossalari.

Materiallarda qaytar va qaytmas mexanik va termik o’zgarishlar. Mustaxkamlik, egiluvchanlik, plastiklik, qattiqlik, mo’rrik, destruksiya. Kristallanish va suyuqlanish. Termomexanik diagramma. Mexanokimyo.

Suyuq fazali muhitlar oquvchanligi va reologik xossalari.

Suyuqliklarning siljish va bo'ylama maydondagi xususiyatlari. Nyuton va nonyuton oqimlar, reogrammalar, tiskotropiya va gisteresis. Qovushoq oqim faollik energiyasi. Oqimda strukturaviy va fazaviy o'zgarishlar. Oriyentatsion kristallanish va parchalanish. Reokimyo.

Kondensirlangan muhitlarda elektrofizik jarayonlar.

Kondensirlangan muhitlar elektr o'tkazuvchanligi va uni temperaturaga bog'liqligi. Elektr maydonida elektron, ion va makroionlar xususiyatlari. Elektrokinetik va elektrokimyoviy jarayonlar. Elektrospinning.

Yarimo'tkazgichli kondensirlangan muhitlar xossalari.

Yarimo'tkazgichlar va ular asosidagi kondensirlangan muhitlarda elektron-g'ovak o'tkazuvchanlik. Ko'p qatlamlı yarimo'tkazgichli fotosezgir materialar, quyosh elementlari va bateriyalari. Yarimo'tkazgichli optoelektronika va nanoelektronika elementlari.

Kondensirlangan muhitlar optik va magnit xossalari.

Yorug'likning sinishi, yutilishi va qutblanishini muhitning fazaviy holati, tuzilishi va tarkibiga bog'liqligi. Spektral va polaryatzion-optik tahlillar. Muhitda yorug'likni elektr va issiklik energiyasiga aylanishi. Luminessensiya. Lazer texnikasi. Elektromagnit to'lqinlar, magnetooptik xossalari. Magnit maydonida qutblanish. Magnitanishni qo'llanishi.

Kondensirlangan muhitlarda relaksatsion jarayonlar.

Kuchli va kuchsiz deformatsiyalangan muhitda relaksatsion jarayonlar va effektlar. Relaksatsiya vaqtleri spektri. Fizik va relaksatsion holatlar va jarayonlarning bog'liqligi. Relaksatsion xotira.

Kompozit kondensirlangan muhitlar xossalari.

Kompozit materiallar tuzilishi va tartibi. Matritsa, to'ldiruvchi, plastifikator. Kompozitlar fazalararo chegara tushunchasi. Armirlovchi, yumshatuvchi, g'ovak hosil qiluvchi to'ldiruvchilar. Nanokompozit materiallar.

Nanoobyektli kondensirlangan muhitlar xossalari.

Nanozarrachalar, nanostrukturalar va nanomateriallarning olinishi. Qatqiq va suyuq fazali muhitlarda nanoobyektlarning maxsus va noyob xossalari. Nanoobyektlar xossalaringin o'chamiga bog'liqligi. Nanotexnologiyalar va nanomaterialshunoslik.

Kristall va amorf jismlar.

Tabiatda qattiq jismlarning tarqalishi. Fan va texnikada qattiq jismlar. Kristall panjaralar. Mexanik panjaralarda bog'lanish turlari. Ichki mexanik kuchlanganlik. Kristall panjara energiyasi.

Qattiq jismlar deformatsisi. Plastik deformatsiya. Cho'zilish va siqilish. Cho'zilish diagrammasi. Burilish.

Qattiq jismlarning mexanik xossalari. Kristaldagi nuqsonlar. Elastik kuchlar. Ichki mexanik kuchlar va kuchlanganlik. Deformatsiyaning potensial energiyasi.

Qattiq jismlarda elastik uyg'onishni tarqalishi. Superpozitsiya prinsipi.

Qattiq jismlarda issiqlik harakati. Qattiq jismlarda issiqlikdan kengayishi.

Qattiq jismlarning issiqlik sig'imi.

Atom va molyar issiqlik sig'imi. Qattiq jismlarning issiqlik uzatishi hodisasi.

Qattiq jismlarning potensial energiyasi. Qattiq jismlarda deformatsiyaning temperaturaga bog'liqligi. Qattiq jismlarning erishi va bug'lanishi. Gazlarning qattiq jismlarda yutilishi.

Elektr o'tkazuvchanlik. Qo'zg'aluvchi zaryad tashuvchilar. Turli xil kristall panjarali qattiq jismlarda zaryad tashish mexanizmi. Fononlar va panjaralar tebranishlari.

Yarimo'tkazgichlarning fizik xossalari. O'ta o'tkazuvchanlik.

Qattiq jismlarning magnit xossalari. Magnit domenlari. Qattiq jismlarning magnitlanishi.

Ferromagnetiklar. Paramagnetiklar. Diamagnetiklar. Gisterezis hodisalari.

Qattiq jismlarning optik xossalari. Qattiq jismlarning yorug'likni yutishi va sochishi. Qattiq jismlarning foto'o'tkazuvchanligi.

Tayanch doktorantura (PhD)ga kiruvchilar uchun sinov imtihonining javoblarini baholash umumiy mezonlari

Ball	Bilim darajasi
1	2
86-100	Javoblarida fanning mavzulari vasavollari bo'yicha ijodiy fikrlash mavjud bo'lsa, mamlakatimizda modernizatsiyalash jarayonlarini jadallashtirish, demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasidan kelib chiqqan vazifalarni bajarish yo'llari o'z aksini topgan bo'lsa, qo'yilgan muammoni yechish bo'yicha tavsiyalar bergan bo'lsa, savol bo'yicha javobda mustaqil mushohada yuritigan bo'lsa, tavsiyalarni amaliyotga qo'llash tartiblari ko'rsatilgan bo'lsa
71-85	O'z javobida qo'yilgan savol bo'yicha mustaqil mushohada yuritgan bo'lsa, ularning mohiyatini deyarli to'liq ochib bergan bo'lsa, qo'yilgan muammoni yechish bo'yicha o'z tavsiyalarini bergan bo'lsa
55-70	Javobida fan bo'yicha variantga kiritilgan savollarga qisman javob bergan bo'lsa, asosiy tushunchalarga bergan izohi kam bo'lsada, mavjud bo'lsa

0-54	Javobida qo'yilgan savol mazmuni umuman yoritilmagan bo'lsa, izohlar mayjud bo'lmasa, ya'ni talabgor javobida qo'yilgan savollar bo'yicha umuman tasavvurga ega emasligi aniq bo'lsa
------	--

01.04.07 – “Kondensirlangan holat fizikasi” ixtisosligi bo'yicha baholash mezonlari

Nº	Umumiy ball	Tayanch doktoantura (PhD)ga kiruvchining bilim darajasi	Xususiy ball
Savol nazarriy bo'lsa			
1	18-28	Qo'yilgan savollar mazmunan aniq yoritilib, demokratik islohotlar va jarayonlarning mazmunan mohiyati to'liq olib berilgan; O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqisidiy, ijtimoiy islohotlar tahilli va ularning amaliy samaralar, natijalari va hayogga tadbiq etilishi bo'yicha mustaqil, ijodiy fikr mavjudligi; Javoblarda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan va umumiy xulosalar chiqarish qobiliyatiga ega; Imlo va stilistik xatolarga yo'l qo'yilmagan.	14-18
2	13-19	Materiali chuqur tushunadi, savolga to'liq javob bergan, lekin ayrim noaniqliklarga yo'l qo'yagan, faktlarga to'g'ri baho bera olgan, mustaqil fikrlash va xulosalarni asoslay olish qobiliyatiga ega, javobda mantiqiy ketma-ketlikka amal qiladi, masalani hal qilishga umuman ijodiy yondasha olgan, Javobda doktoantura (PhD)ga kiruvchining mustaqil mushohada yuritish qobiliyatini sezildi; Ijodiy yondoshuv mavjud;	6-8 5-6
3	4-8	Savolga javobda masalaning mohiyatini tushunirgan, ammo mazmun va natijalar yuzasi yoritilgan; Mushohada bayonida fikr tarqoqligi kuzatiladi; Javoblarda maniqiylik tamoyili buzilgan;	0-1 13-19

			Tasavvurga ega, lekin tahlli yo'q.
1	14-18	Masalan yechishda ilmiy - ijodiy yondoshgan; Amaliy topshiriq tahlli va ularning amaliyotga tadbiq etilishi bo'yicha mustaqil, ijodiy fikr va mulohazalar mayjud, amaliy topshiriq to'liq bajarilgan; Javoblarda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan va umumiy xulosalar chiqarish qibiliyatiga ega; Imlo va stilistik xatolarga yo'l qo'yilmagan;	4-8
2	9-13	Javob to'g'ri yozilgan, ammo noaniqliklar, hisob-kitoblarda chalkashliklarga yo'l qo'yilgan, amaliy topshiriq to'liq bajarilgan lekin yechimiga ilmiy-ijodiy yondashilgan; Javobda PhD doktoanturaga kiruvchining mustaqil mushohada yuritish qobiliyati sezildi; Ijodiy yondoshuv mavjud;	14-18
3	0 - 3	Amaliy topshiriqni tahlli qilish qibiliyatiga ega; Masalaning qo'yilishi bo'yicha aniq tasavvurga ega emas; Umuman javob yozilmagan; amaliy topshiriqning yechimi yo'q; Noto'g'ri javob va ma'lumot berilgan; O'quv adabiyotidan ayman so'zma-so'z ko'chirilgan.	9-13 0-3

Foydalaniladigan adabiyotlar ro‘yxati

1. William D. Callister Jr. Materials Sciences and Engineering. An Introduction. John Wiley & Sons. Ins. 2010. - p. 1000.
2. Тешабоев А.Т., Зайнобидинов С., Эрматов Ш. Қаттиқ жисм физикаси. Т.:«Молия», 2001. 130 с.
3. Помогайло А.Д., Розенберг А.С., Уфлянд И.Е.. Наночастицы металлов в полимерах. М.:Наука, 2006. 350 с.
4. Xolmo'minov A.A. Polimerlar fizikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent. :Universitet. -2015. -252 b.

Tavsiya qilinadigan qo‘sishimcha adabiyotlar

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон Фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий ва ўрта маҳсус таълим тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2019 йил 11 июлдаги ПК- 4391-сон қарори.
7. Valiev U.V., Gruber J.B., Burdick G.W. - “Magnetooptical spectroscopy of the rare-earth compounds: development and application”, Irvin (USA): “Scientific Research Publishing”, 2012.
8. Mustafa Akay. Introduction to Polymer Science and Technology & Ventus Publishing ApS, 2012,-P 196.
9. Витязь П.А. Наноматериаловедение. Минск.: Высш. шк., 2015. 511 с.
10. Dejun Fu, Uygun V. Valiev, Gary W. Burdick, Pavel E. Pyak. «Interaction of electromagnetic radiation with matter», Science Press (Beijing), China 2018.
11. Nanostructured Materials and Nanotechnology; Nalwa, H.S. Ed.; Academ. Press: San Diego, CA, 2002.
12. Брандт Н.Б. Квазичастицы в физике конденсированного состояния. - М.:Физматлит, 2007. 230 с.
13. Charles Kittel, Introduction to Solid State Physics, Wiley, 2005.
14. Маматкаримов О.О., Власов С.И. Яримұтказгич материаллар ва асбоблар физикаси практикуми. Т.: НҰУЗ.2007. 100 с.

Elektron manbalar

15. [www://solidstate.karelia.ru](http://solidstate.karelia.ru)
16. www.nanometer.ru/
17. www.macro.ru/
18. www.ontics.ifmo.ru/
19. www.ioffe.rssi.ru/ioumals/ftp/

Kafedra mudiri:

Sh.Sh. Fayziyev